रामप्रकाश पुरीको उपन्यासकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विषयको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

चन्द्रमाया बस्नेत
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०७४

शोधनिर्देशकको सिफारिस

रामप्रकाश पुरीको उपन्यासकारिता शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षकी छात्रा चन्द्रमाया बस्नेतले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७४/११/१८

....

सहप्रा.डा. दुर्गाबहादुर घर्ती

शोधनिर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागकी छात्रा चन्द्रमाया बस्नेतले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **रामप्रकाश पुरीको उपन्यासकारिता** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम	....
विभागीय प्रमुख)	
२. सहप्रा.डा. दुर्गाबहादुर घर्ती	....
(शोधनिर्देशक)	
३. प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल	....
(बाह्य परीक्षक)	

मिति : २०७४/११/२१

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअर्न्तगत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि **रामप्रकाश पुरीको उपन्यासकारिता** शीर्षकमा आदरणीय गुरु सहप्रा.डा. दुर्गाबहादुर घर्तीको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । आफ्नो अति व्यस्त समयमा पनि अमूल्य समय दिएर मलाई उचित सल्लाह र सुझाव दिनुका साथै कुशल मार्गनिर्देशन दिएर यस शोध कार्यको लेखनमा अभिप्रेरित गर्नुहुने मेरा शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरु सहप्रा.डा. दुर्गाबहादुर घर्तीप्रति म हार्दिक नमन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा महत्त्वपूर्ण सल्लाह, सुझाव दिनुहुने यस नेपाली केन्द्रीय विभागका गुरूहरुप्रति पनि हार्दिक नमन प्रकट गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा सामाग्री सङ्कलनका निम्ति सहयोग गर्ने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय विभाग तथा नेपाली केन्द्रीय विभागको विभागीय पुस्तकालय र शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक सामाग्री एवं जानकारी प्रदान गर्नुहुने अदरणीय शोधनायक रामप्रकाश पुरीप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यसैगरी मेरो अध्ययनलाई यो अवस्थासम्म ल्याई सदैव प्रेरणा, सहयोग र सद्भाव प्रदान गर्नुहुने मेरा पुजनीय पिता दुर्योधन बस्नेत र माता कमलादेवी बस्नेतप्रति म सदा ऋणी छु । साथै अध्ययनको क्रममा हरपल कठीन परिस्थितिमा साथ र सहयोग पुऱ्याउने मेरा प्यारा बहिनीहरू निर्माला बस्नेत र गोमा बस्नेत प्रति पनि स्नेह प्रकट गर्न चाहान्छु भने मेरो अध्ययनलाई हौसला बढाउन प्रेरित दिदीहरू यसोदा, पबित्रा र कवितាप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

यो शोधपत्र तयारीका निम्ति विभिन्न सामाग्रीहरू जुटाएर सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु गोविन्दप्रसाद आचार्यप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । साथै सहपाठी मित्र पुर्णकुमारी रोकाले यस शोधपत्रको तयारीको निम्ति आवश्यक सामाग्री जुटाउने र आवश्यक सुझाव, प्रेरणा साथै सहयोगको लागि गरेको अतुलनीय सहयोगप्रति पनि सदैव आभारी छु । अन्य मित्रहरूमा कमला गौतम, अन्जु राई, र दिपक कुमार श्रेष्ठ लगायत साथै प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्णमा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विनम्रताका साथ मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष पेस गर्दछु ।

....

चन्द्रमाया बस्नेत
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

शैक्षिक सत्र : २०६८/०७१
रजिष्ट्रेशन नं. : ९-१-९-२८३-२००३
रोल नं. : ९४
मिति : २०७४/११/१८

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय **१-६**

१.१ विषयपरिचय १

१.२ समस्याकथन १

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व ४

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ५

१.७ शोधविधि ५

१.७.१ सामाग्री सङ्कलन विधि ५

१.७.२ विश्लेषणको विधि ५

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ५

दोस्रो परिच्छेद : रामप्रकाश पुरीको परिचय **७-१८**

२.१ विषयप्रवेश ७

२.२ जन्म र बाल्यकाल ७

२.३ पारिवारिक पृष्ठभूमि र आर्थिक अवस्था ८

२.४ शिक्षादीक्षा ९

२.५ भ्रमण, सम्मान र पुरस्कार १०

२.६ व्यक्तिगत रूचि ११

२.७ पुरीको साहित्यिक मान्यता र जीवनदर्शन १२

२.८ साहित्यिक क्षेत्रमा प्रवेश, प्रेरणा, लेखन र प्रकाशन १३

२.९ रामप्रकाश पुरीको साहित्यिक व्यक्तित्व १५

२.१० रामप्रकाश पुरीको उपन्यासयात्रा १६

२.११ निष्कर्ष १७

तेस्रो परिच्छेद : विधातत्त्वका आधारमा रामप्रकाश पुरीको उपन्यासकारिता १९-७६

३.१ विषयप्रवेश १९

३.२ उपन्यासका तत्त्वहरू २१

३.२.१ कथानक २२

३.२.२ पात्र २३

३.२.३ परिवेश २४

३.२.४ भाषाशैली २५

३.२.५ उद्देश्य २८

३.२.६ दृष्टिविन्दु २८

३.३ **नानीकी आमा** उपन्यासको विश्लेषण ३०

३.३.१ कथानक ३१

३.३.२ पात्र ३४

३.३.२.१ प्रकाश ३४

३.३.२.२ नम्रता ३५

३.३.२.३ शोभाराम ३७

३.३.२.४ अन्जु ३८

३.३.२.५ हर्कबहादुर ३९

३.३.३ परिवेश ४१

३.३.४ उद्देश्य ४२

३.३.५ दृष्टिविन्दु ४५

३.३.६ भाषाशैली ४५

३.३.७ निष्कर्ष ४७

३.४ **सच्चाइको गीत** उपन्यासको विश्लेषण ४७

३.४.१ कथानक ४९

३.४.२ पात्र ५४

३.४.२.१ दीप ५४

३.४.२.२ सन्ध्या ५६

३.४.३ परिवेश ५९

३.४.४ उद्देश्य ५९

३.४.५ दृष्टिविन्दु ६१

३.४.६ भाषाशैली ६१

३.४.७ निष्कर्ष ६२

३.५ **वनमाराका बुटाहरू** उपन्यासको विश्लेषण ६३

३.५.१ कथानक ६३

३.५.२ पात्र ६७

३.५.२.१ आइते ६७

३.५.२.२ गोमती ६९

३.५.२.३ त्रिलाल ६९

३.५.२.४ चल्लुराम ७१

३.५.२.५ अन्य पात्रहरु ७२

३.५.३ परिवेश ७२

३.५.४ उद्देश्य ७३

३.५.५ दृष्टिविन्दु ७४

३.५.६ भाषाशैली ७४

३.५.७ निष्कर्ष ७५

चौथो परिच्छेद : प्रवृत्तिगत आधारमा रामप्रकाश पुरीका उपन्यासकारिता ७७-८१

४.१ विषयप्रवेश ७७

४.२ प्रगतिवादी दृष्टि ७७

४.३ मार्क्सवादी विचार ७७

४.४ अन्याय, अत्यचार, शोषण र दमनको विरोध ७८

४.५ क्रान्तिचेतना र विद्रोहात्मकता ७८

४.६ वर्गीयता ७९

४.७ दार्शनिकता ७९

४.८ नयाँ मूल्यमान्यताको स्थापनामा जोड ७९

४.९ वस्तुपरक यथार्थता ८०

४.१० सरल भाषाशैलीको प्रयोग ८०

४.११ निष्कर्ष ८१

पाँचौ परिच्छेद : सारांश तथा निष्कर्ष ८२-८७

५.१ विषयप्रवेश ८२

५.२ परिच्छेदगत सारांश र निष्कर्ष ८२

५.३ समग्र निष्कर्ष ८६

परिशिष्ट : शोधनायक रामप्रकाश पुरीसँग लिएको अन्तर्वार्ता ८८-९२

सन्दर्भसामग्री सूची ९३-९५